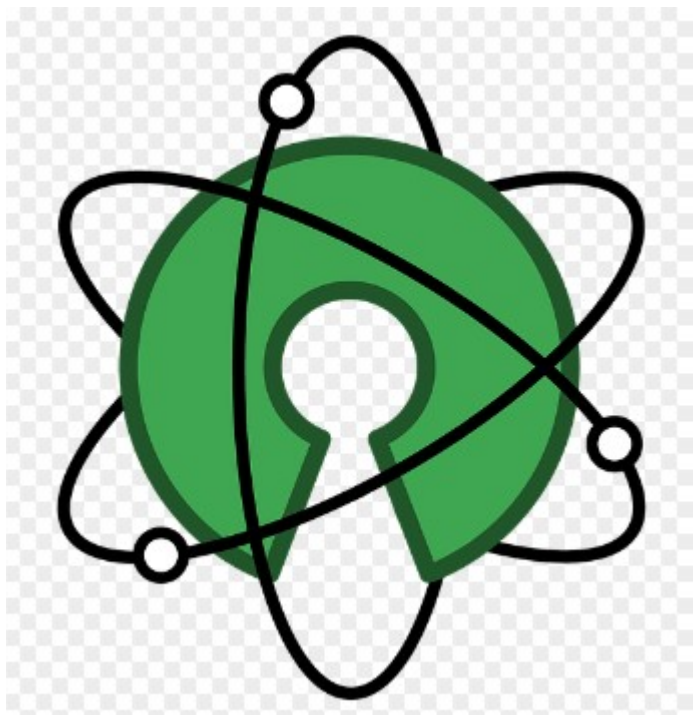


OTWARTA NAUKA (OPEN ACCESS)



Co to jest Open access?



Otwarty Dostęp (ang. Open Access) to koncepcja zapewniająca otwarty, powszechny i natychmiastowy dostęp do materiałów naukowych i edukacyjnych. Idea ta odnosi się do udostępniania publikacji naukowych, które zostały sfinansowane ze środków publicznych, bez barier finansowych, technologicznych czy prawnych. Celem jest umożliwienie ich wykorzystania przez naukowców, dydaktyków, studentów, przedsiębiorców oraz całe społeczeństwo.

Ruch Open Access (Otwarty Dostęp) narodził się jako odpowiedź na rosnące problemy związane z ograniczonym dostępem do wyników badań naukowych. W szczególności chodziło o wysokie koszty subskrypcji czasopism naukowych oraz bariery technologiczne i prawne, które utrudniały szerokie rozpowszechnianie wiedzy. Kluczowe momenty w genezie tego ruchu to:

1. Wzrost kosztów subskrypcji: W latach 80. i 90. XX wieku koszty subskrypcji czasopism naukowych zaczęły drastycznie rosnąć, co utrudniało dostęp do literatury naukowej nawet dla dobrze finansowanych instytucji akademickich.

2. Rozwój technologii cyfrowych: Postęp w technologii informacyjnej i komunikacyjnej umożliwił łatwiejsze i tańsze rozpowszechnianie informacji. Powstały nowe możliwości publikacji i dystrybucji treści naukowych w formie cyfrowej.

3. Deklaracja z Budapesztu (2002): Jednym z przełomowych momentów dla ruchu Open Access była Deklaracja z Budapesztu, która wzywała do wolnego i otwartego dostępu do literatury naukowej w Internecie. Była to pierwsza międzynarodowa inicjatywa, która zdefiniowała zasady otwartego dostępu.

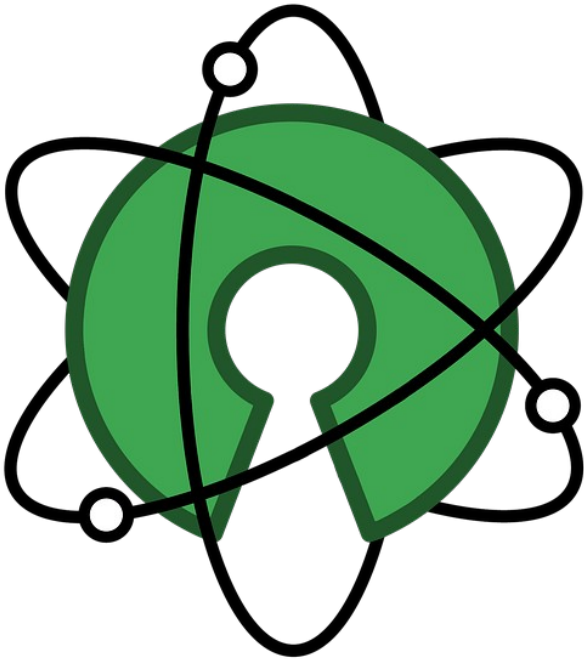
4. Deklaracja z Berlina (2003): Deklaracja z Berlina na rzecz Otwartego Dostępu do Wiedzy w Naukach Ścisłych i Humanistycznych była kolejnym ważnym krokiem w kierunku promowania otwartego dostępu. Dokument ten został podpisany przez wiele instytucji naukowych i badawczych na całym świecie.

5. Wsparcie agencji finansujących badania: Coraz więcej agencji finansujących badania naukowe, zwłaszcza w Europie i Ameryce Północnej, zaczęło wymagać, aby wyniki badań finansowanych ze środków publicznych były udostępniane w otwartym dostępie.

6. Pierwsze otwarte publikacje (czasopisma naukowe) zaczęły pojawiać się w Internecie już w drugiej połowie lat 80. XX wieku. Jednak dopiero zinstytucjonalizowane inicjatywy na początku XXI wieku, takie jak Open Archives Initiative oraz Open Access Initiative (OAI), upowszechniły koncepcję otwartego dostępu do treści naukowych, a także szerzej – ideę otwartej nauki.

7. Dynamiczny rozwój otwartego dostępu (OA) przyniósł liczne pozytywne zmiany. Wiele instytucji badawczych oraz agencji finansujących badania na całym świecie wdrożyło polityki otwartego dostępu. Powstają liczne otwarte repozytoria, a prace doktorskie stają się szerzej dostępne. Coraz więcej czasopism naukowych przechodzi na modele otwarte. Ponadto, organizowane są liczne kampanie informacyjne promujące ideę otwartego dostępu.

Otwarta nauka



Otwarta nauka zakłada przyjęcie zasady otwartości na wszystkich etapach pracy i komunikacji naukowej. To podejście obejmuje nie tylko otwarty dostęp do publikacji naukowych za pośrednictwem otwartych czasopism i repozytoriów, ale także poszerzenie dostępu do innych treści naukowych. W praktyce oznacza to tworzenie otwartych repozytoriów danych badawczych, organizowanie otwartych laboratoriów, konferencji, kursów, szkoleń i udostępnianie treści edukacyjnych. Ponadto, otwarta nauka wykorzystuje nowe formy komunikacji sieciowej, takie jak blogi i serwisy naukowe, określane jako Nauka 2.0.

Obecnie **ruch Open Access (OA)** jest postrzegany jako zorganizowane, społeczne działanie mające na celu jak najszersze otwieranie zasobów. Termin "open access" odnosi się do różnych aspektów związanych z otwartością, w tym:

- ogólnie pojętych otwartych zasobów, w tym przede wszystkim otwartych publikacji naukowych, a także coraz częściej danych badawczych, zasobów edukacyjnych i treści nauki obywatelskiej;
- modeli prawnych i ekonomicznych związanych z OA;
- kanałów dystrybucji informacji i wiedzy naukowej, które najczęściej dotyczą repozytoriów i czasopism naukowych, ale obejmują także konferencje naukowe;
- otwartych laboratoriów;
- narzędzi Nauki 2.0, takich jak serwisy i blogi naukowe.











Open Access (OA) jest ważny z kilku kluczowych powodów:

1. Zwiększony dostęp do wiedzy: OA umożliwia swobodny dostęp do wyników badań naukowych dla wszystkich, niezależnie od miejsca zamieszkania czy finansowych możliwości. To szczególnie ważne dla naukowców z krajów rozwijających się, którzy często mają ograniczony dostęp do subskrybowanych czasopism.
2. Przyspieszenie postępu naukowego: Swobodny dostęp do najnowszych badań umożliwia szybszą wymianę informacji i idei, co może przyspieszyć postęp w różnych dziedzinach nauki. Naukowcy mogą szybko budować na wynikach innych, co sprzyja innowacjom.
3. Zwiększona widoczność i wpływ badań: Publikacje dostępne w modelu OA są bardziej widoczne i częściej cytowane, co zwiększa ich wpływ na rozwój nauki. To korzystne dla autorów, którzy zyskują większe uznanie za swoją pracę.
4. Sprawiedliwość i równość: OA promuje sprawiedliwość w dostępie do informacji. Wiedza, zwłaszcza ta finansowana ze środków publicznych, powinna być dostępna dla każdego, kto może z niej skorzystać, niezależnie od ich statusu finansowego czy instytucjonalnego.

5. Wsparcie edukacji: Otwarte zasoby edukacyjne, takie jak podręczniki, kursy online i materiały dydaktyczne, wspierają edukację na wszystkich poziomach. Studenci, nauczyciele i samoucy mają dostęp do wysokiej jakości materiałów edukacyjnych bez konieczności ponoszenia kosztów.
6. Współpraca międzysektorowa: OA ułatwia współpracę między naukowcami, przedsiębiorcami, decydentami i społeczeństwem obywatelskim. Otwarty dostęp do badań może inspirować innowacje w sektorze prywatnym i informować polityki publiczne.
7. Efektywne wykorzystanie funduszy publicznych: Badania finansowane ze środków publicznych powinny być dostępne dla społeczeństwa, które je sfinansowało. OA zapewnia, że wyniki takich badań są dostępne dla wszystkich, co zwiększa przejrzystość i efektywność wykorzystania funduszy publicznych.
8. Zmniejszenie barier prawnych i technologicznych: OA eliminuje bariery prawne i technologiczne, które często utrudniają dostęp do badań naukowych. Ułatwia to zarówno czytanie, jak i ponowne wykorzystywanie wyników badań.

Otwarte licencje CC

<p>1. CC BY (Uznanie autorstwa): Pozwala innym na kopiowanie, dystrybucję, remiksowanie, adaptację i tworzenie utworów zależnych, nawet komercyjnie, pod warunkiem uznania autorstwa oryginalnego twórcy. Jest to najbardziej otwarta licencja.</p>		<p>4. CC BY-NC (Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne): Pozwala na remiksowanie, adaptację i tworzenie utworów zależnych tylko do celów niekomercyjnych, pod warunkiem uznania autorstwa. Nowe utwory nie muszą być licencjonowane na tych samych warunkach.</p>	
<p>2. CC BY-SA (Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach): Pozwala na remiksowanie, adaptację i tworzenie utworów zależnych nawet do celów komercyjnych, pod warunkiem, że nowe utwory będą licencjonowane na tych samych warunkach (SA). Jest to licencja typu "copyleft".</p>		<p>5. CC BY-NC-SA (Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach): Pozwala na remiksowanie, adaptację i tworzenie utworów zależnych tylko do celów niekomercyjnych, pod warunkiem, że nowe utwory będą licencjonowane na tych samych warunkach (SA). Jest to licencja typu "copyleft" dla niekomercyjnych utworów.</p>	
<p>3. CC BY-ND (Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych): Pozwala na dystrybucję, komercyjnie i niekomercyjnie, pod warunkiem uznania autorstwa i zakazu tworzenia utworów zależnych.</p>		<p>6. CC BY-NC-ND (Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych): Najbardziej restrykcyjna licencja, pozwala innym na pobieranie utworów i dzielenie się nimi pod warunkiem uznania autorstwa, ale bez możliwości modyfikacji i wykorzystywania komercyjnego.</p>	
<p>W OA wykorzystywany jest także mechanizm Creative Commons Zero (CC0), który pozwala na zrzeczenie się praw autorskich w maksymalnym zakresie dozwolonym przez obowiązujące prawo. Oznaczenie przez autora dzieła znakiem CC0 sygnalizuje, że utwór został przeniesiony do domeny publicznej.</p>		 	

Zalety licencji Creative Commons:

Elastyczność: Twórcy mogą wybrać licencję, która najlepiej odpowiada ich potrzebom i intencjom co do sposobu udostępniania swoich prac.

- Prostota: Licencje CC są proste i zrozumiałe, co ułatwia twórcom i użytkownikom zrozumienie i przestrzeganie warunków licencji.
- Globalne zastosowanie: Licencje CC są uznawane i stosowane na całym świecie, co sprzyja międzynarodowej współpracy i udostępnianiu treści.
- Promowanie otwartości: Licencje CC wspierają ideę otwartego dostępu, umożliwiając szerokie rozpowszechnianie i wykorzystywanie wiedzy i twórczości.

Jak korzystać z licencji Creative Commons:

- Wybór licencji: Twórca wybiera odpowiednią licencję Creative Commons, która najlepiej odpowiada jego intencjom.
- Oznaczenie licencji: Utwór jest oznaczony wybraną licencją CC, co jest jasnym sygnałem dla innych użytkowników, jak mogą korzystać z danego utworu.
- Przestrzeganie warunków: Użytkownicy muszą przestrzegać warunków licencji, takich jak uznanie autorstwa, brak modyfikacji lub komercyjnego wykorzystania, jeśli licencja tego zabrania.

Otwarty dostęp gratis

"Otwarty dostęp gratis" odnosi się do modelu udostępniania treści naukowych bez opłat dla użytkowników końcowych, czyli czytelników. W kontekście Open Access (OA) istnieją dwa główne modele: "gratis" i "libre".

Gratis Open Access:

- Skupia się na usunięciu barier finansowych.
- Treści są dostępne bezpłatnie, ale prawa autorskie mogą być zachowane w pełni lub częściowo.

Libre Open Access:

- Oprócz bezpłatnego dostępu, usuwa także pewne bariery prawne.
- Zazwyczaj stosowane są licencje, takie jak Creative Commons, które pozwalają na szersze wykorzystanie treści (np. modyfikowanie, remiksowanie) pod określonymi warunkami.

Modele komunikacji w otwartym dostępie

Zielona droga (Green Open Access)

* Repozytoria: Naukowcy samodzielnie archiwizują swoje publikacje w otwartych repozytoriach instytucjonalnych lub dziedzinowych.

Przykłady: arXiv (fizyka, matematyka, informatyka), PubMed Central (biomedycyna).

* Rękopisy: Autorzy mogą zdeponować różne wersje swoich prac, w tym preprinty (wersje przed recenzją) i postprinty (wersje po recenzji).

Złota droga (Gold Open Access)

* Czasopisma OA: Publikacje są dostępne bezpłatnie dla czytelników od momentu opublikowania. Koszty publikacji są pokrywane często przez opłaty autorskie (Article Processing Charges, APC) lub przez finansowanie zewnętrzne.

Przykłady: PLOS ONE, BioMed Central.

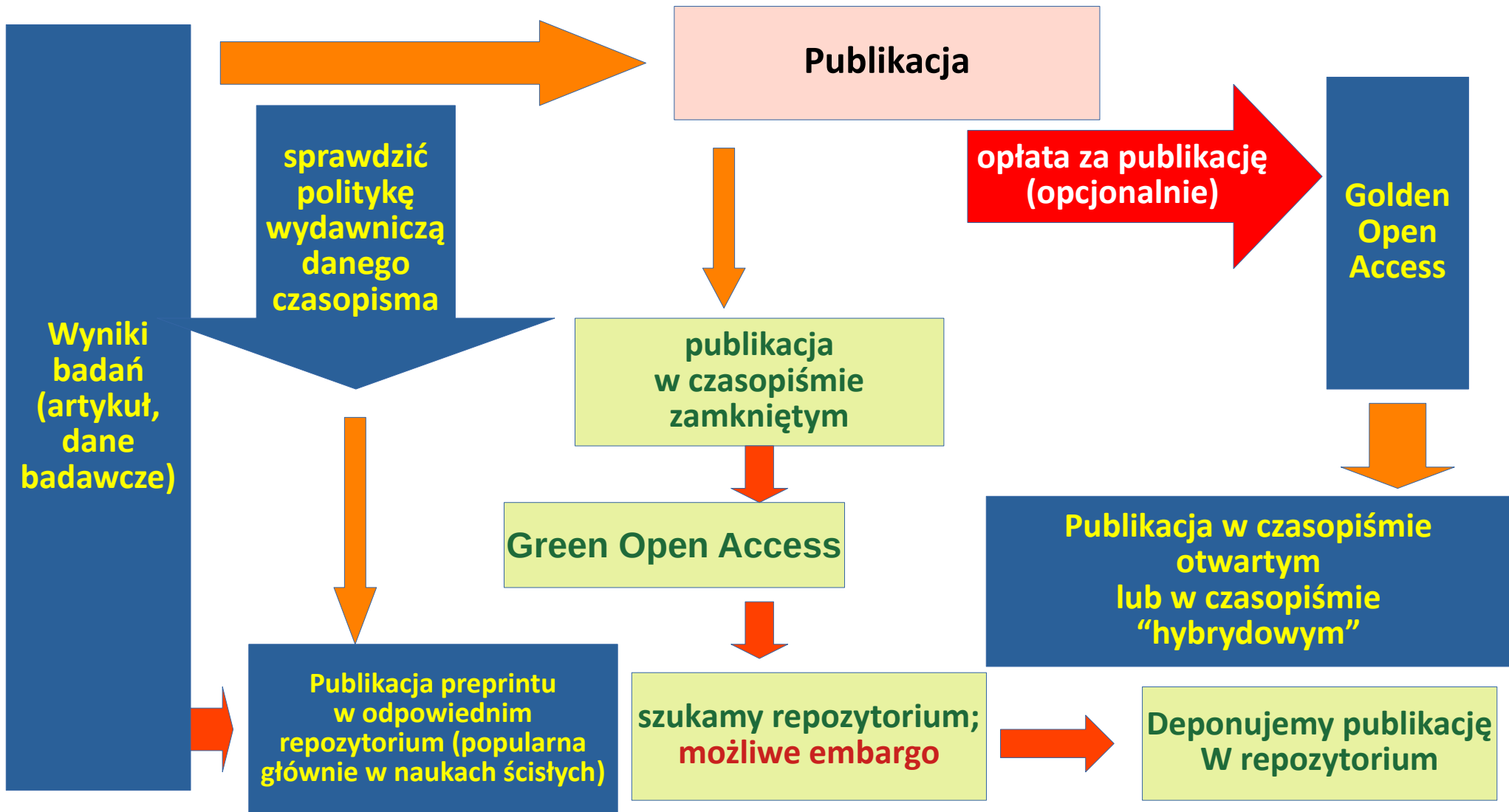
Hybrydowa droga (Hybrid Open Access)

* Czasopisma hybrydowe: Tradycyjne czasopisma subskrypcyjne oferujące opcję otwartego dostępu za dodatkową opłatą (APC). Autorzy mogą wybrać, czy chcą, aby ich artykuły były dostępne w otwartym dostępie.

Diaamentowa droga (Diamond Open Access)

* Bezpłatne czasopisma: Czasopisma oferujące otwarty dostęp bez opłat zarówno dla autorów, jak i czytelników. Koszty są pokrywane przez instytucje akademickie, organizacje non-profit lub fundacje.

Przykłady: SciELO, Redalyc.



Gold Open Access



Czasopisma otwarte
(bez opłat za publikację)

Czasopisma hybrydowe
(możliwa opłata za publikację
lub skorzystanie z programów
publikowania otwartego)

zapewniają opcję publikowania
w modelu otwartym
we wskazanej licencji

W Gold open access zapewniony jest przez wydawcę natychmiastowy dostęp czytelników do artykułu (niemal zaraz po jego przyjęciu do druku – w wersji online first), **bez embarga**

Green Open Access

przed recenzją

Artykuł naukowy
(lub inna publikacja)

po recenzji

Sprawdzenie polityki wydawniczej w bazie
SHERPA/RoMEO i/lub na stronie wydawcy

Repozytorium
Instytucjonalne

Repozytorium
dziedzinowe (lub inne)

Portale społecznościowe
dla naukowców;
Strona domowa autora

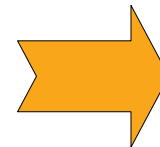
możliwe embargo

P
R
E
P
R
I
N
T

P
O
S
T
P
R
I
N
T

PREPRINT

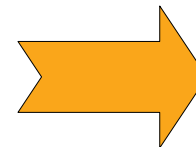
jest wstępną wersją pracy (dawniej zwaną maszynopisem czy rękopisem), która nie przeszła jeszcze przez procedury recenzyjne i publikacyjne u wydawców



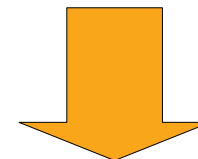
zazwyczaj można **publikować** w repozytoriach

POSTPRINT

jest artykułem naukowym po recenzjach i korektach, opublikowanym w czasopiśmie naukowym, książce czy innym zbiorze;
Jest to ostateczna wersja tekstu



o możliwości umieszczenia postprintu w repozytoriach decyduje **polityka konkretnego wydawcy** (umowa)



sprawdzić politykę wydawcy na Sherpa lub stronach domowych wydawcy czasopisma

Polityka otwartości wydawców - Sherpa

Nowa witryna Sherpa łączy usługi Sherpa (Romeo, Julia, Fact i OpenDOAR) w jedno przydatne narzędzie i zawiera informacje na temat polityki otwartego dostępu, zgodności i umów przejściowych.

Sherpa Romeo: Baza danych polityk wydawców dotyczących otwartego dostępu

Zawiera informacje o politykach autorskich i prawach do archiwizacji artykułów naukowych; umożliwia autorom sprawdzenie, jakie wersje swoich prac mogą udostępniać i w jakich warunkach.

Sherpa Juliet: Baza danych polityk fundatorów dotyczących otwartego dostępu

Dostarcza informacji o wymogach dotyczących deponowania publikacji i danych badawczych; pomaga autorom i instytucjom badawczym zrozumieć wymogi dotyczące zgodności z politykami fundatorów.

Sherpa Fact: Narzędzie wspomagające sprawdzanie zgodności publikacji z politykami otwartego dostępu fundatorów

Umożliwia autorom sprawdzenie, czy wybrany przez nich czasopismo spełnia wymagania ich fundatora.

Sherpa OpenDOAR: Katalog otwartych repozytoriów akademickich z całego świata.

Zapewnia informacje o repozytoriach, ich zawartości i politykach; umożliwia wyszukiwanie repozytoriów według różnych kryteriów, takich jak kraj, instytucja czy typ zasobów.

Sherpa Romeo


<https://v2.sherpa.ac.uk>

Jisc Digital Resources > Open Access

Try the new-look Sherpa

Our new site consolidates Sherpa Services (Romeo, Juliet, Fact and OpenDOAR) in to one handy tool, and brings you Open Access policy, compliance and Transitional Agreement information.

[Go to the new website >](#)



Sherpa Romeo

About Search TJ List Statistics Help Support Us Contact Admin

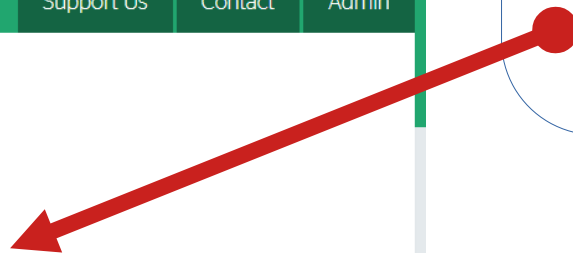
Search

Enter a journal title or issn, or a publisher name below:

Journal Title or ISSN

Publisher Name

Można sprawdzić politykę danego czasopisma wpisując jego tytuł, ISSN, bądź wydawcę



Portale poświęcone otwartej nauce



<https://pon.edu.pl>



<https://uwolnijnauke.pl>

<https://doaj.org>



<https://koed.org.pl>



<https://otwartanauka.pl>



<https://www.cos.io>



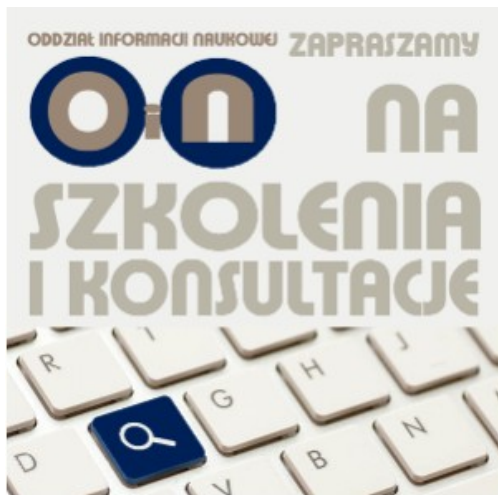
<https://doaj.org>

Przykładowe archiwa dziedzinowe zawierające preprinty

Nazwa	Adres strony www	Zawartość
ArXiv	https://arxiv.org/	fizyka, matematyka, informatyka, biologia, finanse, statystyka, elektrotechnika i nauki o systemach, ekonomia
bioRxiv	https://www.biorxiv.org/	biologia, biochemia, biofizyka, ekologia, genetyka, mikrobiologia, farmakologia i toksykologia, fizjologia, zoologia
PsyDok	http://psydok.psycharchives.de	repozytorium tekstów naukowych z zakresu psychologii (w j. angielskim lub niemieckim)
PhilSci Archive	http://philsci-archive.pitt.edu/	repozytorium tekstów dotyczących filozofii nauk
RePec	http://repec.org/	ekonomia
SocArxiv	https://osf.io/preprints/socarxiv	nauki społeczne
PsyArXiv	https://psyarxiv.com	nauki psychologiczne

Oddział Informacji Naukowej BU KUL

<http://www.bu.kul.pl/oddzial-informacji-naukowej,11935.html>



- **Konsultacji udzielamy:**
- **osobiście w Oddziale Informacji Naukowej (p. 560) oraz w Informatorium p. 504,**
- **Biblioteka Główna KUL, ul. Chopina 27, Lublin**
- **telefonicznie: (81) 45 45 275**
- **e-mailowo: infnauk@kul.pl**

Oferujemy szkolenia i konsultacje z zakresu korzystania z nowoczesnych źródeł informacji, zarówno dla Pracowników, jak i Studentów KUL.

W programie szkoleń mogą się znaleźć takie zagadnienia jak:

- * Podstawowe zasady korzystania z BU KUL (zakładanie konta, przeszukiwanie katalogów bibliotecznych, strategie wyszukiwawcze, wirtualna karta biblioteczna)
- * Szybkie i kompleksowe przeszukiwanie zasobów Biblioteki
- * Elektroniczne źródła informacji – bazy danych aktualnie dostępne dla KUL, repozytoria, e-czasopisma i e-książki
- * Czasopisma punktowane – wyszukiwarki czasopism punktowanych, rankingi i punktacje czasopism oraz wskaźniki bibliometryczne (IF, H-index), Journal Citation Reports z wartością wskaźników Impact Factor
- * Bazy bibliometryczne - cytowania, wskaźniki bibliometryczne
- * Menedżery bibliografii - szczegółowo korzystanie z Zotero;
- * Otwarta nauka; dane badawcze
- * Szkolenia seminaryjne w zakresie wyszukiwania informacji (heurystyka informacyjna)